
Recenzió

Tóth-Jávorka Brigitta

**RECENZIO TÓTH MÁTÉ „A KÖNYVTÁRAK TÁRSADALMI SZEREPEI
EMPIRIKUS KUTATÁSI ADATOK TÜKRÉBEN” CÍMŰ KÖNYVÉRŐL**

(ISBN: 978 963 7521 91 1, Hamvas Béla Pest Megyei Könyvtár, Szent-
endre, 2022, 192 oldal)

Dr. Tóth Máté a Könyvtári Intézetben végzett munkája során a hazai könyvtári kutatások egyik jelentős alakjává vált, innen lépett tovább a Hamvas Béla Pest Megyei Könyvtár igazgatói székébe. A most megjelent kötetében a könyvtárak társadalmi szerepeit és azok változásait vizsgálja. Olyan korábbi felméréseire épít a téma elemzése során, amelyek nem csak szakmai pályafutása, de a magyar könyvtári kutatások szempontjából is meghatározóak és jelentősek.

A szerző a modern felmérések értelmezése során egészen az 1960-as évekig visszatekintő összehasonlításokkal él, és figyelembe veszi az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) olvasáskutató műhelyében keletkezett adatokat és azok előzményeit, valamint az ugyancsak az OSZK-ban rendszerezett és elemzett Kulturális Statisztika éves adatszolgáltatásában keletkezett adatok változásait.

Az olvasáskutató műhely munkái között olyan komoly történeti múlttal rendelkező felmérések találhatók, amelyekkel kapcsolatban hatalmas veszteség lett volna a szakma számára, ha megszakad az idősoros adatok összehasonlításának lehetősége. Ezért tekinthetjük nagy eredménynek, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (a továbbiakban FSZEK) az EFOP-3.3.3.-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében, „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt megvalósítása során készülhetett egy kutatás, amely ezekre a nagy hagyományokkal bíró felmérésekre épít. Mivel a FSZEK Tóth Mátét kérte fel a kutatás lefolytatására, így a kötetben ezek az adatok is markáns szerephez jutnak. A felmérést két körben, 2017-ben és 2019-ben is lefolytatták, törekedve a minta reprezentativitására.

A helyzetkép kialakítása során felhasznált adatok utolsó bázisát a nemzetközi ALMPUB projekt adja, azaz az ALM-Field, Digitalization, and the Public Sphere (a szerző szabad fordításában: A könyvtári, levéltári és múzeumi szektor, digitalizálás és a nyilvános szféra). Ez a kezdeményezés a Norvég Kutatási Tanács támogatásával, az Oslói Metropolitan Egyetem kezdeményezésére valósult meg, több nemzetközi partner bevonásával, köztük az OSZK Könyvtári Intézetével, amelyet az együttműködésben a szerző képviselt. Itt olyan nemzetközi összevetésekre adódott alkalom, amelyekhez hasonlóra igen kevés példa van, így a jelentősége kiemelten fontos a magyar könyvtári kutatások szempontjából.

A szerző jelentős mértékben támaszkodik azokra a cikkekre, amelyek korábban már megjelentek nyomtatásban valamilyen fórumon. A könyvtári tagságról és a könyvtári tagokról, a könyvtárhasználatról, az olvasás és könyvtárhasználat összefüggéseiről, a könyvtárak hasznosulásáról, valamint a könyvtár és könyvtárosképről szóló fejezetek főbb tartalmi megjelentek Az én könyvtáram projektben készült kötetekben. (Tóth, 2019; Tóth, 2020a; Tóth 2020b) A könyvbeszerzés, házi könyvtár témában írt fejezet a

Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban látott napvilágot (Tóth, 2018). Az ALMPUB projekt eredményei, amit ebben a kötetben a Könyvtárosok saját feladatértelmezései című fejezetben talál az olvasó, angol nyelven érhető el (Audunson et al., 2019).

Az ismertetett felmérések közül mindenképpen ki kell emelni egy kérdést, amely teljesen új nézőpontból vizsgálja az olvasási szokásokat. Az eredetileg Lengyelországban kidolgozott kérdést a FSZEK kutatásai során tették fel 2017-ben és 2019-ben az olvasói napi menüvel, vagyis az előző napi olvasással kapcsolatban. A válaszlehetőségek között a nyomtatott könyv mellett elektronikus és hangos könyvek, de rövid és hosszabb internetes szövegek, utcai reklámok, szórólapok is szerepeltek. Az új nézőpontban tehát az olvasás mint tevékenység kerül a középpontba, nem korlátozódik a könyvekre és az újságokra. A technológiai fejlődés ezt az új irányvonalat igencsak indokoltá tette, ezért nagyon fontos, hogy egy ilyen modern szemléletű kérdés is bekerülhetett ebbe a felmérésbe.

A kutatási adatok alapján a szerző a kötetben olyan következtetésekre jut, amelyek a könyvtári rendszer valamennyi tagja számára relevánsak, a többség számára pedig a szakmánkról alkotott kép át- és újragondolására ad alkalmat. Bár a kötet számtalan színes és érdekes adatot is tartalmaz, mint például a legkedveltebb és az utoljára olvasott szerzők listája, vagy a legnépszerűbb könyves műfajok, a könyv igazi értékét a végső következtetések, megállapítások adják.

Hazánkban a 1990-es évektől, az internet elterjedésével párhuzamosan a könyvtárak önképe fokozatosan átalakult, a küldetés a könyvek szolgáltatása helyett az információ elérhetővé tétele lett, hordozótól függetlenül. A szakma képviselői között talán a mai napig ez a leginkább uralkodó nézet, de a társadalom tagjai mégis a könyvkölcsönzést kötik hozzánk, hiszen ez az a terület, ahol továbbra is monopolhelyzetben vagyunk, szemben az információszolgáltatással. A könyvtár kiemelt funkciója természetesen változik annak függvényében is, hogy milyen típusú intézményről beszélünk. Egy felsőoktatási vagy egy szakkönyvtárban az adatbázisok és a tanulástámogatás kerül a középpontba, míg egy közkönyvtárban a szépirodalmi műveken, a programokon és az olvasásfejlesztésen van a hangsúly.

Elmondhatjuk, hogy a könyvtárak igen gazdag funkciórendszerrel rendelkeznek, az olvasóink pedig az életük legváltozatosabb területein érzik a hasznosságát. A felmérések szerint többek között a munkában, munkahelykeresésben, a tanulásban, a hétköznapi ügyintézésben és a társaskapcsolataikban is tudják hasznosítani a szolgáltatásainkat.

A könyvtárhasználók körét az 1960-as évektől kezdve ugyanazokkal a jellemzőkkel lehet leírni: magasan iskolázottak, szellemi foglalkozásúak, magasabb kulturális igényszinttel rendelkeznek, nagyobb városokban és jó jövedelmi viszonyok között élnek, többségük nő. Ez nem túl pozitív, még akkor sem, ha ennek a rétegnek a számbeli növekedésével a könyvtárhasználók száma is emelkedett. A könyvtárak ezek szerint ugyanis hiába törekednek arra, hogy megteremtsék az információhoz való szabad hozzáférés jogának alapfeltételeit, illetve számtalan szolgáltatást biztosítsanak a szegényebb rétegekbe tartozók számára. Ez a célcsoport ugyanis olyan kulturális mintával rendelkezik, amelynek következtében egyszerűen nem is gondolkodik abban, hogy a könyvtárban kaphat ténylegesen hasznos segítséget a saját élethelyzetében. A szerző szerint erre az lenne az ideális megoldás, ha a könyvtárak a jelenlegi passzív szolgáltatáskínáló szerepükből átlépnének egy

sokkal aktívabb szerepkörbe. Ez az ötlet azonban komoly kérdéseket vet fel az intézmények kapacitásával és szerepkörével kapcsolatban.

A fenti megállapításokkal szorosan összekapcsolódik, hogy bár sokan úgy gondolkoznak, csak az jár könyvtárba, akinek nincs pénze megvásárolni az általa olvasni vágyott könyvet, a valóságban pontosan ennek az ellenkezője igaz. Így a könyvvásárlás és a könyvtárba járás nem tekinthető egymás versenytársainak, hanem szorosan összefüggő tevékenységek, amelyeket a magasabb kulturális igényszinttel rendelkező könyvtárlátogatói réteg egyaránt végez.

A szerző a kötet során többször fogalmaz úgy, mintha a könyvtárak létjogosultságát folyamatosan bizonygatnunk kéne, és ez bizonyos közösségekben valószínűleg így is van. A kutatási eredmények azonban azt bizonyítják, hogy a hazai könyvtárak egy viszonylag stabil olvasói réteggel rendelkeznek, akiknek nem csak igényük van a szolgáltatásainkra, de az életük számtalan területén érzik is annak hasznosságát.

Dr. Tóth Máté A könyvtárak társadalmi szerepei empirikus kutatási adatok tükrében című könyvének a jövőben egyértelműen helye van a könyvtárosképzés tananyagában, hiszen szemléletformáló kérdéseket tesz fel, de éppen ezért a gyakorló könyvtárosok kezében sem árt, ha megfordul.

Felhasznált irodalom

Audunson, R., Hobohm, H-C. & Tóth, M. (2019). ALM in the public sphere: how do archivists, librarians and museum professionals conceive the respective roles of their institutions in the public sphere? In *Proceedings of CoLIS, the Tenth International Conference on Conceptions of Library and Information Science, Ljubljana, Slovenia, June 16-19, 2019. Information Research, 24(4)*, <http://InformationR.net/ir/24-4/colis/colis1917.html>

Tóth, M. (2018). Könyvbeszerzés, házi könyvtár. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65(7-8)*, 409-417.

Tóth, M. (2019). Könyvtárhasználat és információkeresés - egy országos reprezentatív felmérés eredményei. In Béres J. (Szerk.), *A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése* (pp. 204-260). Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.

Tóth, M. (2020a). A 3-18 év közötti hazai lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben. In *Módszertani mozaikok: Kutatások és válogatott tanulmányok gyűjteménye. Módszertani Kötetek 9.* (pp. 318-360). Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.

Tóth, M. (2020b). A hazai felnőtt lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben. In *Módszertani mozaikok: Kutatások és válogatott tanulmányok gyűjteménye. Módszertani kötetek 9.* (pp.277-317.). Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.